

УДК 364:364.682.42(438.24)

ВИБРАНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З БЕЗДОМНИМИ В ПОЛЬЩІ (НА ПРИКЛАДІ ПІДКАРПАТСЬКОГО ВОЄВОДСТВА)

Шлюз Беата

Жешув, Польща (Rzeszów, Poland)

Обсяги та швидкий темп проведення реформ, особливо економічних, сприяли виникненню у Польщі багатьох проблем. Описана соціальна ситуація стала причиною розширення сфери бідності, погіршення стану здоров'я людей, а також появи патологічної поведінки. Низька психічна опірність людини у скрутних життєвих ситуаціях зумовлює набуття нею стану безпорадності. Особи, які зазнали бездомності, стають неспроможними до самостійного вирішення власних проблем, розгублюються в навколишній дійсності. Питання бездомності має екстремальний (володіє найтрагічнішими наслідками), а в кінцевому результаті – патологічний характер. Окреслені проблеми є площиною для формування активної соціальної політики, соціальної допомоги, більше того вони стають викликом для соціальної роботи, спрямованої на самодопомогу і добродійність. Представлені міркування є спробою рефлексії в руслі проблеми соціальної допомоги бездомним у Польщі.

Ключові слова: соціальна допомога, соціальна робота, бездомність.

В історичному контексті явище бездомності було відомим здавна, проте сучасні дослідження й особливо ті, що мають практичне спрямування продовжують виявляти нові виклики для науковців, а також осіб, які займаються прикладною діяльністю, зокрема соціальних працівників. У 1989 р. (після так званого початку системної трансформації) в Польщі стало помітним поступове розкриття реальних масштабів явища бездомності, що зумовило розвиток досліджень цієї соціальної проблеми. Перші праці вийшли з-під пера науковців, які активно включилися в добровільну діяльність. Серед них слід відзначити Й. Следзяновського, А. Дурач-Вальчак, а також С. Сидоровича. Побачили світ публікації К. Вербицької, Е. Блажей, Б. Бартош, Й. А. Бйоркоє. У наступних роках цю проблематику досліджували багато авторів, представників різних наукових сфер зокрема Л. Францкевич, А. Франчкєвич-Вронка, М. Зралець, М. Грамлевич, А. Котлярська-Міхальська, Т. Солтисьяк, Д. Залевська, Р. Крачла, М. Поровський, В. Бриневич, Г. Трончинська, М. Оліва-Цісельська, К. В. Фріске, Б. Холіст, Й. Мазур, Л. Станкевич, А. Пжимєнський. Зовсім недавно вийшли друком праці І. Грабарчик, М. Мендель, Й. Хвац, Ф. Глода, а також М. Дембського, К. Стахури, С. Ретовського. Серед авторів численних публікацій, присвячених бездомності жінок, можна відзначити М. Пісарську, Х. Рудомську, А. Храпковську-Зелінську, А. Бялас, Й. Фігарського, Б. Заєцьку, Б. Шлюз, А. Шаєрську. Проблемами бездомності сімей самотніх матерів займалися В. Кунарчик, Е. Юндзілл, Х. Камінська, Х. Борч, Д. М. Пекут-Бродзка і Х. Кубіцька [8, с. 10-11]. Сутність та вагомість проблеми, сподівання на покращення становища бездомних людей в результаті наукових досяг-

нень, стимулюють до активізації відповідних досліджень. У зв'язку з тим, що публікації з окресленої проблематики й надалі є досить мало, метою статті стало висвітлення та аналіз окремих аспектів соціальної допомоги і роботи, спрямованої на користь бездомних осіб у Польщі на прикладі підкарпатського воєводства.

У польській науковій літературі відображені різноманітні визначення поняття бездомності. А. Пжимєнський сформулював операційну дефініцію, а саме: „бездомність слід розуміти як стан осіб, які на цей час не володіють і власним зусиллями не можуть забезпечити собі такого притулку, що відповідав мінімальним умовам, які б водночас стали підставами для визнання його житловим приміщенням. Бездомними можна вважати осіб і сім'ї: (1) які користають з притулків у різноманітних центрах, де їм надають допомогу, а також задовільняють свої житлові потреби в різному виді нежитлових об'єктах або ж залишаються під відкритим небом; (2) такі, що прописані або не прописані, в якому-небудь житловому приміщенні, однак їх реальне становище відповідне описаному дефініцією бездомності; (3) лише ті особи, які мають польське громадянство, або дозвіл на постійне проживання в Польщі чи статус емігранта (а також ті, які розпочали процедуру клопотання про цей статус); (4) лише дорослі особи або ті діти, які перебувають у становищі бездомності разом із своїми батьками чи законними опікунами” [5, с. 29]. У цитованій дефініції акцентовано увагу на становищі бездомних осіб, які протягом короткого або тривалого періоду не можуть самостійно забезпечити собі притулок. Таке трактування має особливу цінність в контексті налагодження соціальної взаємодії з бездомними людьми.

Серед класифікацій типів бездомності, запропонованих сучасними науковцями, можна зауважити широке різноманіття підходів. Одну з класифікацій презентував Ч. Дженкс, який здійснив поділ бездомних на вуличних і таких, які користають з притулків у різних соціальних центрах [2, с. 4]. Такий поділ слід вважати доволі відносним, оскільки бездомні почергово можуть перебувати як в спеціальних установах, так і поза ними. Департамент допомоги і суспільної інтеграції Міністерства праці і соціальної політики у 2005р. визначив число бездомних в Польщі у розмірі 87238 осіб, з яких 55148 чоловіків, 18270 жінок і 13829 дітей [12]. Отже, бездомність перш за все є проблемою чоловіків. Такий висновок також підтверджують дані, зібрані на терені підкарпатського воєводства. Статевий і віковий розподіл цієї соціальної групи представлено в таблиці 1, в якій проілюстрована кількість бездомних осіб в 1999-2011 роках. Ця та наступні таблиці складені шляхом авторського опрацювання статистичних анкетних даних відділу соціальної політики підкарпатської воєводської установи (ВСП ПВУ) протягом 1999-2011рр.

Таблиця 1.

Кількість бездомних осіб у підкарпатському воєводстві в 1999-2011 рр.

Роки	Жінки		Чоловіки		Діти	Загалом	
1999	64		768		37	869	
2001	19*	44**	205*	737**	-	224*	781**
	63		942		52	1057	
2003	56*	113**	234*	763**	-	290*	876**
	169		997		66	1232	
2005	30*	109**	180*	830**	-	210*	939**
	139		1010		14	1163	
2007	59*	65**	270*	511**	-	329*	576**
	124		781		23	928	

2009	28*	87**	158*	621**	-	186*	708**
	115		779		28	894	
2011	42*	133**	235*	739**	-	277*	872**
	175		974		23	1172	

Умовні позначення: * - безпритульні бездомні, ** - бездомні, які користають з спеціальних притулків.

Подані в таблиці 1 дані дають можливість стверджувати, що в 1999-2003 роках загальна кількість бездомних осіб в підкарпатському воєводстві виросла (з 869 в 1999р. до 1232 в 2003р.), натомість з 2005 р. (1163 осіб) знижувалася до 2009р. (894 особи). У 2011р. ця кількість знову збільшилася і становила 1172 особи. У популяції підкарпатських бездомних переважають чоловіки (768 осіб у 1999р., 1010 осіб в 2005 р.). Кількість бездомних жінок сягала 63 особи в 2001р. і 175 осіб в 2011р. Наведені статистичні дані слугують доказом для підтвердження закономірності: у популяції бездомних відсоток чоловіків більший ніж жінок, які ставши безпритульними скеровуються в спеціальні центри, тим більше тоді, коли у них є діти. Більшість бездомних осіб перебували в призначених для них центрах (кількість чоловіків була в межах 511 в 2007р. і 830 в 2005р.; число жінок коливалося від 44 в 1999р. до 133 в 2011р.). Водночас можна висловити припущення, що такі кількісні показники зумовлені збільшенням числа осередків, спрямованих на допомогу жінкам. Тенденція збільшення таких центрів, передовсім для жінок, які зазнали насилля усталася з 1991р. [9, s.197-200]. Попри це частина бездомних й надалі продовжує вести своє існування поза спеціальними центрами в різних місцях і доволі часто нежитлових.

На підставі здійснених досліджень можна констатувати, що пошук інформації про джерела і доходи бездомних осіб, особливо коли йдеться про працю у так званій «сірій сфері», надзвичайно складний, з огляду вірогідності даних респондентів і приховування деяких джерел доходів. Серед об'єктивних проблем, які пов'язані з отриманням такої інформації, слід припустити певний

інтервал похибки у кількісних даних [8, s.116-117]. Бездомні особи належать до індивідів, які зазнають бідності, й водночас є групою соціального виключення. Вони не одержують сталих доходів, однак можуть володіти певними фінансовими засобами, які отримують з різноманітних джерел і в різному розмірі. Джерела доходів бездомних можна прокласифікувати відповідно до їх типів: оплата за виконання найманої праці (постійної, сезонної або випадкової); постійні грошові доходи (пенсії, пільгові допомоги, постійні грошові допомоги; грошова допомога для безробітних; виплати аліментів; одноразова цільова або періодична грошова допомога, виплати з-боку державних і недержавних інституцій; допомога від рідних і знайомих; жебрацтво; подаяння; крадіжки і шахрайство [5, s.166-170]. М. Дембський на основі досліджень, проведених у 2007р. в поморському воєводстві, зазначив, що бездомні жінки, частіше ніж бездомні чоловіки, декларували свою професійну зайнятість (51,10% жінок, 24,62% чоловіків). Водночас чоловіки частіше декларували зайнятість під час сезонних робіт (28%), а також збирання вторинної сировини (19,50%). Натомість жінки частіше користувались підтримкою у вигляді соціальної допомоги (46,10%), а також виплат, отримуваних з установ соціального захисту (11,60%). Фінансовими зобов'язаннями більше володіли чоловіки (35,80%), ніж жінки (25%) [1, s.78]. Можна припустити, що такі зобов'язання могли стати наслідком стягуваних аліментів або наявними заборгованостями.

Охарактеризувати джерела утримання бездомних осіб можна з допомогою даних по підкарпатському воєводстві, представлені у таблиці 2.

Таблиця 2.

Джерела утримання бездомних осіб в підкарпатському воєводстві в 1999-2011 роках

Рік	Особи	Джерела утримання ●							
		1	2	3	4	5	6	7	8
1999	Ж	4	13	0	2	14	19	0	12
	Ч	81	33	15	8	71	244	147	169
2001	Ж	6	15	1	0	11	13	7	16
	Ч	76	47	35	9	141	240	42	62
2003	Ж*	7	0	4	2	7	38	4	14
	Ч*	17	7	14	0	45	105	47	38
	Ч**	22	32	5	0	6	7	2	21
2005	Ч**	98	7	33	10	57	105	122	294
	Ж*	5	1	0	0	2	19	1	4
	Ч*	12	6	4	0	39	75	30	16
	Ж**	25	43	8	0	5	9	1	19
2007	Ч**	81	110	62	5	96	102	164	167
	Ж*	11	1	2	0	12	21	7	19
	Ч*	16	6	10	2	55	69	64	25
	Ж**	12	25	4	1	8	5	2	8
2009	Ч**	91	56	40	4	116	115	60	101
	Ж*	4	2	1	0		21■	2	19
	Ч*	11	5	1	4		118■	24	20
	Ж**	16	32	8	2		27■	0	3
2011	Ч**	109	63	26	4		250■	53	66
	Ж*	3	1	0	0		10■	5	69
	Ч*	12	7	0	0		69■	33	223
	Ж**	14	49	10	1		38■	8	56
	Ч**	94	76	17	3		211■	56	398

Позначення: Ж - жінки, Ч - чоловіки, * - безпритульні бездомні, ** - бездомні, які користають з спеціальних притулків (з 2003 р. анкети містили більше детальної інформації); ● - анкети передбачали можливість багатократного вибору; ■ - в 2009 і 2011 роках дані про обов'язкову і факультативну соціальну допомогу об'єднано; 1 - соціальна пенсія, 2 - пенсія за віком, 3 - заробітна плата, 4 - грошова допомога для безробітних, 5 - обов'язкова соціальна допомога; 6 - факультативна соціальна допомога, 7 - доходи зі збирання вторинної сировини й жебрацтва, 8 - інше.

На підставі проілюстрованих в таблиці 2 даних, можна зробити висновок, що головним джерелом утримання бездомних

чоловіків була так звана факультативна (1999р., 2001р., 2007р.) і обов'язкова в 2009р. соціальна допомога. Водночас у 2003р.,

2005р. і 2011р. бездомні користувачі спеціальних притулків існували здебільшого завдяки фінансовій допомозі, яку надавала сім'я, аліментарам, випадковим заробіткам, а також перебуваючи на утриманні партнера громадянського шлюбу. У 2005р. домінуючим джерелом утримання чоловіків було збирання вторинної сировини і жебрацтво. Водночас для бездомних жінок таким джерелом були виплати так званої факультативної соціальної допомоги (1999р., 2003р., факультативної і обов'язкової у 2009р.), а також зазначені у таблиці інші джерела (у 2001р., 2007 р., 2011 р.). Особи, які проживали в спеціальних притулках, утримувалися перш за все з пенсій, призначених за віком (2003р., 2005р., 2007р., 2009р., 2011р.) та соціальних пенсій (2003р., 2005р. і 2007р.). Також необхідно зазначити, що частина бездомних осіб не володіла жодними постійними доходами, наприклад заробітною платою чи виплатами державного соціального забезпечення. Щодо підопічних спеціальних притулків для бездомних слід зауважити, що ними найчастіше є особи старшого віку, соціальні пенсіонери і пенсіонери за віком. Тривале перебування в спеціальних закладах часто зумовлює виникнення у них тотальної пасивності. Водночас відомо, що в осіб, які зазнали бідності, може сформуватись так звана „винахідливість у безпорадності”, яка полягає у набутті специфічних „стилів самопомоги у ситуації бід” [10]. Дослідник М. Зьолковський зазначив, що в наш час особливо швидко: „виникають нові соціальні інституції, які є зовсім незнані або ж відомі лише частково (...). Змінюється діяльність окремих осіб і соціальних груп, виникають нові форми і схеми поведінки, мислення та оцінювання, нові стратегії адаптації і нові способи пристосування до реальності” [13, s.33]. У випадку бездомних популярною стає так звана „форма втечі”, що зокрема передбачає пошук альтернативних, неконвенційних способів заробляння, які забезпечують можливість існування. Найбільш популярними є нерегулярна, випадкова робота або нетипові способи здобування засобів на життя: жебрацтво, побирання, а також звання до існування виключно за кошти закладів соціальної допомоги, внаслідок чого формується характерне узалежнення від соціальної допомоги, одержуваних соціальних виплат.

Вияв на початку 90-х років минулого століття (1989 р.) проблеми бездомності в Польщі викликав зростання зацікавлення цим соціальним питанням, внаслідок чого була ініційована різнопланова допомогова діяльність. У наступних роках зростало число ініціатив, впроваджувались нові форми допомоги та різноманітні інновації. Основою цієї діяльності стали запроваджені юридичні норми, в яких були оформлені положення щодо бездомних осіб. Окрім того були створені стратегії та програми на різних рівнях територіального поділу держави. В результаті сьогордні допомогу бездомним особам в Польщі надають у сфері двох секторів: публічного (державного) і неурядового (неприбуткових організацій). Власне останній, так званий третій сектор, який охоплює різноманітні товариства, фонди, рухи, спілки, світські та релігійні об'єднання є надзвичайно важливим ініціатором акцій

допомоги для бездомних осіб [7, s.117-129]. Завдяки зусиллям третього сектору функціонують нічліжки, притулки, будинки для бездомних, хостели, їдальні, банки продовольства, бані, а також пункти речової і медичної допомоги. Серед основних послуг, пропонуваних у цих осередках належать:

- забезпечення харчуванням, одягом, гігієнічними ресурсами та послугами;
- надання юридичних, психологічних, соціальних; інформаційних консультацій;
- допомога в оформленні документів;
- діяльність груп самопомоги.

Державні бюджетні фінансові ресурси у соціальній сфері розподіляють наступним чином. Міністерство праці і соціальної політики фінансує неурядові організації, діяльність яких спрямовна на підтримку бездомних; Міністерство здоров'я (зокрема через Державне агентство подолання алкогольних проблем і бюро у справах наркоманії) фінансує програми, що мають на меті боротьбу з узалежненнями як загалом, так і в середовищі бездомних осіб; відділи соціальної політики воєводських урядів фінансують програми подолання бездомності; урядові установи і регіональні центри соціальної політики фінансують діяльність неурядових організацій в сфері допомоги бездомним. До головних установ, які надають допомогу бездомним зараховують повітові центри допомоги сім'ї, осередки соціальної допомоги, медичні служби, міліцію (превентивні та опікунські відділи) [8, s.63-64]. Описана діяльність є виявом так званої активної соціальної політики, соціальної допомоги, соціальної роботи, для якої притаманна самопомога і добродійність. Системні трансформаційні зміни, які відбулися в Польщі, зумовили значне зростання соціальної активності, внаслідок чого й було створено багато позаурядових організацій, метою яких стала допомога соціально виключеним особам, зокрема бездомним.

Обов'язок забезпечувати притулок, харчування та одяг потребуючим особам у Польщі покладений на гміни (ст.17.1). Надання притулку здійснюється шляхом виділення тимчасового нічліжного місця (ст.48.2). Також гміни можуть виконувати цей обов'язок, підтримуючи діяльність спеціальних осередків або доручаючи відповідні завдання згаданим неурядовим організаціям. Обов'язок дбати про харчування індивідів, які не в стані забезпечити його собі власними силами, гміни виконують, утримуючи їдальні, розповсюджуючи талони на харчування у визначені заклади громадського харчування або пропонуючи талони на покупку продовольства (ст.48.4). Забезпечення одягом здійснюють у центрах соціальної допомоги, нічліжках, притулках, їдальнях (ст.48.3) [11].

Аналіз діяльності, яку здійснюють на території підкарпатсько-го воєводства центри соціальної допомоги і неурядові організації, дав можливість стверджувати, що найбільш типовими формами допомоги є: фінансова, майнова та надання послуг. Кількісні характеристики такої діяльності представлено в таблиці 3.

Таблиця 3.

Форми допомоги, яка надавалась бездомним особам в підкарпатському воєводстві в 1999-2011 роках

Роки	Тип установи	Форми допомоги		
		Фінансова	Послуги	Майнова
1999	ЦСД	192	19	263
	НО	18	21	155
2001	ЦСД	302	1	157
	НО	4	401	765
2003	ЦСД*	205	10	185
	ЦСД**	205	0	152
	НО*	2	0	71
	НО**	49	1	1273
2005	ЦСД*	124	0	131
	ЦСД**	215	1	352
	НО*	46	0	93
	НО**	64	74	662
2007	ЦСД*	168	0	282
	ЦСД**	109	0	216
	НО*	8	0	255
	НО**	7	38	905

2009	ЦСД*	138	1	75
	ЦСД**	323	0	131
	НО*	1	0	44
	НО**	30	50	614
2011	ЦСД*	206	5	20
	ЦСД**	231	20	20
	НО*	1	0	17
	НО**	11	185	33

Позначення: * - безпритульні бездомні, ** - бездомні, які користають з спеціальних притулків, (з 2003 р. анкети містили більше детальної інформації); ЦСД – центр соціальної допомоги, НО – неурядова організація

Зазначені в таблиці 3 дані дозволяють констатувати, що пріоритетними були форми майнової (здійснюють неурядові організації) і фінансової допомоги (надають центри соціальної допомоги). Винятковими є 2001р. і 2011р., протягом яких організації третього сектору інтенсифікували допомогу у формі послуг, зорієнтованих на осіб, як перебували в спеціальних притулках.

Бездомна особа може бути охоплена так званою індивідуальною програмою позбуття бездомності, що передбачає підтримку

у вирішенні життєвих проблем, особливо сімейних і житлових, а також допомогу при працевлаштуванні (ст. 49). Відсутність взаємодії з соціальним працівником може стати підставою для відмови, скасування або призупинення рішення про присудження соціальної допомоги (ст. 11.2) [11]. Натомість взаємодія у вирішенні складних ситуацій стає основою процесу набуття незалежності бездомною особою. Окремі наслідки такої взаємодії відображені в таблиці 4.

Таблиця 4.

Кількість бездомних, які втратили цей статус й шляхи досягнення ними самостійності на території підкарпатського воєводства в 2004-2011 роках

Рік	Особа	Шляхи позбуття бездомності					
		1	2	3	4	5	6
2004	Ж	2*4**	0*6**	0*0**	0*0**	0*2**	0*1**
	Ч	16*3**	7*22**	2*5**	0*0**	0*13**	0*4**
2005	Ж	0*5**	0*9**	5*2**	0*0**	0*6**	0*0**
	Ч	0*24**	6*43**	1*6**	0*0**	0*24**	2*4**
2006	Ж	0*0**	0*0**	0*1**	0*0**	0*0**	0*0**
	Ч	2*5**	0*52**	0*5**	0*0**	1*23**	3*17**
2007	Ж	1*0**	0*0**	0*0**	0*1**	0*0**	1*0**
	Ч	1*9**	5*16**	1*2**	0*0**	2*5**	3*13**
2008	Ж	0*3**	0*4**	2*5**	0*0**	0*13**	0*5**
	Ч	0*3**	2*4**	0*1**	0*0**	0*6**	1*1**
2009	Ж	0*3**	1*5**	2*1**	0*0**	1*8**	0*0**
	Ч	0*4**	5*3**	0*2**	0*0**	4*8**	2*6**
2010	Ж	0*0**	1*1**	0*1**	0*0**	1*12*	4*10**
	Ч	0*10**	7*26**	1*1**	0*0**	0*15**	3*15**
2011	Ж	0*4**	1*2**	2*1**	0*0**	0*26**	3*3**
	Ч	1*6**	8**24**	1*3**	0*0**	2*11**	5*19**

Позначення: * - безпритульні бездомні, ** - бездомні, які користають з спеціальних притулків; Ж – жінки, Ч – чоловіки; 1 - працевлаштування, 2 - набуття прав на особисті виплати: наприклад соціальної пенсії або пенсії за віком, постійної грошової допомоги, 3 - соціальне помешкання, 4 - спеціальне соціальне помешкання, 5 - повернення в сім'ю, 6 - інше.

У певні періоди визначальними були такі досягнення: здобуття власних фінансових засобів (2004-2007, 2010, 2011) або повернення в сім'ю (2004-2006, 2008-2011) чи одержання місця в будинку соціальної допомоги (2006-2007, 2010-2011). Натомість отримання спеціального соціального житла в Польщі й надалі залишається складною проблемою, зумовленою недостатністю помешкань такого типу.

В польській науковій літературі відзначено, що рівною мірою як науковці, так і практики помічають необхідність збільшення кількості форм допомоги бездомним особам [4, s.216-217; 6, s.51-58]. На сторінках наукових праць можна знайти пропозиції, спрямовані на покращення становища бездомних: своєчасне соціальне втручання (допомога в початковій фазі бездомності, а також тим особам, яким загрожує бездомність); створення інтервенційних об'єднань (невідкладна допомога); будинків життєвої актив-

ності; інтердисциплінарних команд соціальної роботи (допомога бездомним і профілактична робота з тими, яким загрожує бездомність); станцій обігріву, лікарських амбулаторій та аптек, призначених для бездомних; розвиток широкомасштабної вуличної соціальної роботи; організація груп підтримки і самоврядування бездомних осіб в діючих осередках. Збагачення спектру пропонованих форм допомоги, а також методів роботи з бездомними особливо важливе в контексті профілактики цього соціального явища [3, s.223-227]. Серед пропонованих змін можна відзначити: поправки в сфері житлової політики, необхідність співпраці в галузі соціальної допомоги, освіти, працевлаштування, житлового будівництва. Змін вимагає й реалізація програм допомоги бездомним, введення диференціації в стандарти соціальних центрів, а також залучення до роботи у них професійно підготовлених соціальних працівників.

Література та джерела

1. Dębski M. Socjodemograficzny portret zbiorowości ludzi bezdomnych województwa pomorskiego – grudzień 2007 (Raport z badań), „Pomost – o bezdomności bez lęku. Pismo samopomocy” / Maciej Dębski. – Gdańsk, 2007.
2. Jencks Ch. The Homeless / Charles Jencks. – Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 1994.
3. Koral J. Aktywizacja zawodowa bezdomnych / Jarosław Koral, Beata Szluz // Seminare. Poszukiwania Naukowe. – 2009 – T. 26.
4. Kulka B. Bezdomni / Bożena Kulka // Wzrastanie człowieka w godności, miłości i miłosierdziu. M. Kalinowski (red.). – Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 2005.
5. Przymerński A. Bezdomność jako kwestia społeczna w Polsce współczesnej / Andrzej Przymerński. – Poznań: Akademia Ekonomiczna, 2001.
6. Stankiewicz L. Zrozumieć bezdomność (aspekty polityki społecznej) / Leszek Stankiewicz. – Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, 2002.
7. Szluz B. Miejsce i rola kościołów w systemie pomocy społecznej / Beata Szluz // Praca Socjalna. – 2007 – Nr 4.
8. Szluz B. Świat społeczny bezdomnych kobiet / Beata Szluz. – Warszawa: Bonus Liber, 2010.
9. Szluz B. Pracownik socjalny wobec zjawiska przemocy w rodzinie / Beata Szluz // Przemoc. Konteksty społeczno-kulturowe. Społeczne i psychologiczne

- aspekty zjawiska. T. 1. B. Szluz (red.). – Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski, 2007.
10. Tarkowska E. Zrozumieć biednego. O dawnej i obecnej biedzie w Polsce / Elżbieta Tarkowska (red.). – Warszawa: Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, 2000.
11. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, DzU 2004, nr 64, poz. 593, z późn. zm.
12. Zalewska A. Informacja Departamentu Pomocy i Integracji Społecznej MIPiS dotycząca liczby osób bezdomnych w Polsce / Agnieszka Zalewska. – Warszawa, 2006.
13. Ziółkowski M. O różnorodności terażniejszości (Pomiędzy tradycją, spuścizną socjalizmu, nowoczesnością a ponowoczesnością) / Marek Ziółkowski // Kultura i Społeczeństwo. – 1997 – № 4.

Размеры и быстрый темп проведения реформ, особенно экономических, способствовали возникновению в Польше многих проблем. Такая социальная ситуация стала причиной расширения сферы бедности, ухудшение состояния здоровья людей, а также появления патологического поведения. Низкая психическая устойчивость человека в трудных жизненных ситуациях способствует формированию состояния беспомощности. Лица, подвергшиеся бездомности, становятся несостоятельными к самостоятельному решению собственных проблем, теряются в окружающей действительности. Вопрос бездомности имеет экстремальный (владеет трагическими последствиями), а в конечном итоге – патологический характер. Обозначенные проблемы выступают плоскостью для формирования активной социальной политики, социальной помощи, более того они становятся вызовом для социальной работы, направленной на самопомощь и благотворительность. Представленные размышления – попытка рефлексии в русле проблемы социальной помощи бездомным в Польше.

Ключевые слова: социальная помощь, социальная работа, бездомность.

The scope and quick pace of certain reforms' implementation, economic ones in particular, created numerous problems in Poland. Situation of this kind is a cause of broadening of sphere of poverty, worsening of people's state of health and appearing of pathological behaviors. Weak psychological resistance of a human being against difficult situations in life causes that he or she falls into the state of helplessness. Thus, the issue of homelessness is of the extreme character (is the most tragic in its effects), and in consequence – of the pathological character. Problems that come into existence are the field for an active social policy and social aid as well as social work and activities of mutual-aid and of charitable character in particular. The present considerations are an attempt of reflection on social aid towards the homeless in Poland.

Key words: social aid, social work,

УДК 005.336.2:640:378.1

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ТА УМОВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Шпичко Інна Олександрівна
м.Хмельницький

У статті розглянуто основні умови та підходи розвитку соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування. До основних умов розвитку соціальної компетентності належать соціально-педагогічні, організаційно-дидактичні та зовнішньо-об'єктивні. Серед підходів до формування соціальної компетентності науковці виокремлюють гуманістичний, особистісний, діяльнісний, екофасилітативний, компетентнісний, системний та інші, які дозволяють вплинути на сферу соціальних стосунків і самореалізації суб'єкта. Процес формування соціальної компетентності має аксіологічну, громадянську, креативну, гуманістичну, рефлексивну спрямованість; максимально сприяє саморозкриттю, самовизначенню, саморозвитку, самовияву й соціалізації, проявам самостійності, ініціативності, лідерських якостей особистості.

Ключові слова: компетентність, компетенція, соціальна компетентність, соціально-педагогічні умови формування, організаційно-дидактичні умови, зовнішньо-об'єктивні умови формування.

Для сучасного етапу розвитку України характерна трансформація соціальних, культурних умов існування, що зумовлює необхідність виховання підрастаючого покоління, здатного до особистісного зростання, активного включення в соціальне життя країни. Особливої ваги набуває проблема пошуків шляхів оптимізації соціального становлення сучасної молоді. Тому проблема розвитку соціальної компетентності особистості, а особливо майбутнього фахівця сфери обслуговування, є нагальною. Її актуальність зумовлюється також й тим, що система вищої професійної освіти має забезпечити майбутніх фахівців ефективним інструментарієм життєвої адаптації в мінливих соціальних умовах, сформувавши ціннісні настанови та практичні вміння ефективної взаємодії

й соціально-компетентної поведінки, які реально підтримують будь-які соціально-рольові функції, важливі для життєдіяльності людини і суспільства.

Починаючи з середини ХХ ст., поняття соціальної компетентності інтенсивно розроблялося філософами, психологами, соціологами. Так поняття «соціальна компетентність» ввів у науковий обіг німецький учений Г. Рот, який соціальну компетентність вважав одним із різновидів людської компетентності, що відображає взаємодію між людьми [7, с.348]. Науковці досліджували соціально-психологічну компетентність (Л. Лепіхова); соціальну компетентність школярів (М. Гончарова-Горяньська, О. Кононко), структуру соціальної компетентності (В. Масленнікова), діагностику соціальної компетентності (І. Зарубінська). Формуванню соціальної компетентності приділяють увагу вітчизняні та зарубіжні вчені В. Байденко, І. Зимня, У. Каннінг, В. Куніцина, В. Сейд, Б. Шпінат, Г. Шотмейер та ін. У наукових дослідженнях С. Гончарова, В. Куніциної, В. Первутинського та інших учених розглянуто характеристики соціальної компетентності.

Науковці вказують на важливість урахування багатоаспектного характеру розвитку соціальної компетентності фахівця. Водночас, окремі питання залишилися недостатньо розробленими, зокрема недостатньо висвітленим залишається питання умов, підходів розвитку соціальної компетентності фахівця сфери обслуговування.

Стаття розкриває основні умови та підходи розвитку соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування.

Формування ключових компетенцій фахівців, комунікативних, організаційних здібностей, здатності до співпраці, роботи в групі, ініціативності є завданням української освіти в умовах євроінтеграції.

Галузевий стандарт вищої освіти (ГСВО) визначає загально-